

UZTARITZEKO ADIERAZPENEAN AGINTZEN DENA BETETZEAZ

Donostia, 1983, Azaroak 25

Fr. Luis Villasante

Euskaltzainkideak:

Guztiok dakigunez, Euskaltzaindiak bi Jardunaldi eginberri ditu. Zertarako? Euskaraz mailebuzko kultur hitz berriak zein itxuratan hartu eta erabili behar diren aztertzeko. Idazkera izan da batez ere han aztertu dena, baina ez idazkera bakarrik; horregatik *hitzen itxura* esan dut.

Aurtengo Urtarrilean egin ziren lehenbizikoak, eta Urriari bigarrenak. Biak Uztaritzen, Landagoien deritzon etxean. Aldez aurretik jarritako programa baten arabera, aldez aurretik txostenak aginduz, eta txostenak entzun ondoan elkar hizketa eginez. Uste dut Jardunaldi hauetan gaia orokorrean eta puntatik puntara aztertu dela, puntuak xeheki galbahatuz, alde batekoen eta bestekoen ikuspuntuak kontutan hartuz. Jardunaldiak bukatu zirenean, euskaltzain osoak berariazko batzarrea egin eta Adierazpen bat prestatu zuten. Bertan esaten da aski landuak eta umotuak diren puntuekiko erabakiak agertuko dituela Euskaltzaindiak. Jaunak: agintza honek zerbaitetara konprometatzen gaitu.

Jardunaldien aurre-historia

Baina egin dezadan Jardunaldion historia edo aurre-historia koskor bat. 1981.eko Abenduan, eta Hondarribian, hiztegegintzaz, eta bereziki Hiztegi hiritartuaz, beste Adierazpen bat agertu zuen Euskaltzaindiak, eta han ere, erabaki gabe dauden puntuak lehenbaitlehen argitzen ahaleginduko dela, esaten du. Ikus **Euskera** (1982), 271. Aurki jakin arazi zigun Mitxelena jaunak hiztegi hiritartuan ez dagoela deusik egiterik mailebuzko hitzak nola idatzi behar diren erabakitzen ez den bitartean.

Zuzendaritzaren bilera bat egiten da Gasteizen 1982.ko Ekainaren 25ean. Elhuiari taldeak bidalitako lan bat irakurtzen da bertan. Eta orduan pizten da gai honetzaz Kongresu moduko zerbait egin behar delako lehen asmua. Jaurlaritzaren eskea ere heldu zen. Izan ere, euskarari eman zaion ofizialtasunaz gai honek presa du. Administrazioa, Irakaskuntza etab. daude tartean.

Jardunaldiok prestatzeko batzordeño bat izendatu zen. Mikel Zalbide jaunari agindu zitzaion programa edo plan bat egin zezan aztertu behar ziren puntuekin, eta programa hori Mitxeleneri bialdu zitzaion onart zezan, eta honek hala egin zuen.

Joan den urteko Azaroaren 22an batzordeñoaren bilera egiten da Gasteizen, txostenak aginduz.

Gai guztia galbahatzeko bi Jardunaldi behar izan dira. Bi-biak Uztaritzen eginak. Lehenbizikoak aurtengo Urtarrilaren 7 eta 8an. Bigarrenak Urriko 28 eta 29an.

Uste dut batzarre serioak izan direla, emankorrak, partaideak osoki hartara jarriak zeudela. Lekua ere hartarakoa, bakartadean, bestetara barreiatzeko aitzakiarik ez duena.

Hau da, hitz gutitan, arazo honen historia.

Euskaltzaindiari artez eta zuzenki dagokion gauza

Baldin bada zerbait guri dagokiguna, hauxe da, hots, hizkuntzari buruz normak ematea, Alfontso Irigoien jaunak Jardunaldietan ongi gogoratu zuen bezala. Euskaltzaindiak berea —eta ez nolnahi berea, eksklusiboki berea— duen eginbide hori zapuztuko balu, ez luke esistitzeko arrazoirik.

Zer mailatako bilerak izan diren

Zer mailatako bilerak izan dira Jardunaldiok? Batzorde xoil baten bilkura simple bat baino goragokoak, bistan da. Euskaltzaindiaren Jardunaldiak izan dira. Ez, noski, jende aurreko Kongresu bat; baina euskaltzain oso guztiei egin zaie deia, eta urgazleatarik arazo hauetaz arduratzen direnei. Euskaltzaindiko ez diren zenbait ere egon dira. Euskaltzaindiaren, eta ez batzorde edo batzordeño baten bilerak izan dira, bada. Euskaltzain osoetarik 11 egon dira; Iparraldetik 5, Hegoaldetik 6.

“Status quaestionis”

Ene iritzitan, lan onak azaldu dira, elkar hizketa zabala izan da, alde bateko eta besteko joerak entzun dira. Eta orain zer egin behar dugu? Gauzari beti luzapena emateaz zer irabaziko genuke?? Deus ez, ene ustez. Ez dezagula pentsa denbora iragaitera uzteaz arrazoi berriak azalduko direnik. Daudenak han azaldu eta pisatu dira. Gainera, arriskua dugu guk egiten ez duguna, bestek egin dezan, gurea den arloa guri ebatsiz. Uste dut, baita ere, auzi hauetan erabateko arrazoi borobil baten esperoan ez dugula egon behar,

zeren ez baitago holakorik. Alde eta besteko joerak, bai, egoten dira, eta joera horien aldekoek beren arrazoiak ateratzen dituzte, errespetagarriak, noski, baina ez auzia garbitzeko bezain beste indar dutenak.

Bi joera nagusi

Gure Jardunaldiotan honako bi joera hauek agertu dira nagusi:

1. Euskararen lege fonetikoei lehentasuna eman dakion nahi duena, eta, beraz, kanpotiko hitzok ahaletz lege horien arabera idaztea nahi duena.

2. Begiari edo optikari kasu eginez, hitz horiek sartaldeko hizkuntza landuetan duten idazmoldetik gehiago edo gutiago hurbil egotea nahi duena. Hala ere, esan behar da hitz horien grafia etimologista erradikala baztertua izan zela.

Beraz, bi joera nagusi hauen artean halako oreka bat bilatu beharko da. Esan nahi dut, gure erabaketan neurri batean bi joera hauei sarrera eman beharko zaiela.

Mugaketa beharrezkoak

Mugaketa batzuk gogoratzea ez da alferrik izango. Lehenbizikoa Adierazpenean ere esana dago, hots, Euskaltzaindiak ez duela erabakitzen, oraingo behintzat, zein hitz hartu behar diren mailebuz. Hartzen direnak, hartzekotan, zein itxuratan hartu behar diren: hori dela, soilki, erabaki nahi dena. Bigarrena, eta hau ere esaten da Adierazpenean, kanpotikakoen hartze hori neurritz egin behar dela, hizkuntzaren muina arriskutan ez jartzeko. Hirugarrena: hiztegi premiak erremediatzeko, badela, mailebuz gainera, beste biderik ere, hots, deribazio eta konposaketaren bidez hitzak sortzea. Laugarrena: euskarak badituela mailebuzko hitz zaharrik asko, eta horietaz ez dugula deus erabaki beharrik. Hor daude, euskal hitzak dira, eta dauden-daudenean uzten dira. Mailebu berrietaz da oraingo auzia. Boskarrena: mailebuz ari garenez gero, mailebuen forma ere nondik hartu behar dugun ikusi beharko da. Bestela esan, non dugu abiapuntua edo "terminus a quo"? Gaztelanian? Frantsesean? Latinean? Grekoan? Nik uste dut gehienetan latinezko forma hartu beharko dela oinarritzat. Adarrei lotu beharrean, iturrira joatea da onea. Grekoak ez digu balio, beste alfabeto bat duelako. Baina, jakina, latinezko forma ere ezingo dugu ipi-apa guztiekin onartu, grafia etimologista erradikala onartzen ez denaz gero.

Erabaki-proposamenak prestatzeko era

Jaunak: Euskaltzaindiak Jardunaldiotan egin duen esportzua alfer-lan gerta ez dadin, orain behar dugu bidea bilatu, uzta jori hau zenbait erabakitan mamitzeko. Ez dut esaten han ukitu ziren puntu guztiak baitezpada erabaki

behar direnik. Puntuok beharko dira hautatu eta mugatu, eta erabaki-proposamena Euskaltzaindiari aurkezteko batzordeñoak jarri.

Beharbada onena izango da oraingoz Lehen Jardunaldietan tratatu ziren puntuekin hastea, horiei buruz bai M. Zalbideren Azalpena eta bai Akordio Akta egina dugunez gero, zeren eta bi gutun hauetan hainbeste xehetasun lagungarri aurkitzen baita. Bigarren Jardunaldien Azalpena M. Zalbidek prestatzen duenean, horien plangintza ere egingo dugu.

Lehen Jardunaldietako puntuak honako hauek dira:

1. Hitz-hasierak.
2. Hitz-bukaerak.
3. “G” eta “J”ren erabilera.
4. “J”, “Y” grekoa, “I” latinoak, “Hi” eta “J” kasuetan zer egin?
5. “X” duten hitzetan zer egin?
6. Noiz “J”, noiz “I”?

Uste dut 3,4 eta 6. puntuok batean sar daitezkeela, eta orduan lau soilki dira oraingoz ikusi behar ditugunak.

Beraz, erabaki-proposamenak Euskaltzaindiari aurkezteko, batzordeñoak izendatu behar ditugula uste dut. Nik izenak ere aipatuko ditut, baina, jakina, izena aipatzeak ez du esan nahi alda ez daitekeenik. Denon artean egin behar den gauza da hau.

Lehen gaia: Hitz-hasierak. Haritschelhar jauna izan zen txostengilea. Bera, arduradun gisa, eta P. Goenaga jauna batzordekide gisa, jarriko nituzke. Eta aski dela uste dut.

Bigarrena: Hitz-bukaerak. Arduradun nagusi bezala A. Irigoien jauna, bukaera batzuen auziaz lehen ere arduratu delako, eta batzordekide bezala X. Kintana eta L. M. Mujika, txostengile izan baitziren.

Hirugarrena: “G” eta “J”ren erabilera; Noiz “J”, noiz “I”; “J”, “Y” grekoa, “I” latinoak, “Hi” eta “J” kasuetan zer egin? — Hemen hiru txosten batean bildu ditut. Arduradun nagusi gisa, A. Irigoien bera proposatzen dut, lehen ere auzia aztertu duelako, eta batzordekide gisa, Kintana, txostengile baitzen.

Laugarrena: “X” duten hitzetan zer egin? Hemen bi joera daude, elkartu ezinekoak. Batak “X” letra mantendu nahi luke, nahiz eta orduan letra honek beste ahoskatze modu bat hartu beharko lukeen (lehendik duenaz gainera); besteak, hori gerta ez dadin, “X”en idazkera aldatu nahi du. Batzordeñoak ikusiko du zer aurkezten duen. Batzordeño hori osatzeko jaun hauek proposatzen ditut: Ondarra, Altuna eta Kintana.

Garbi egon bedi gauza bat, eta da: Batzordeñoen zeregina ez da erabakitzea, erabaki-proposamena prestatzea baizik. Erabaki-proposamen horrek, ahal dela, laburra, argia eta zehatza izan behar du, ene ustez.

Zalbidek egindako Azalpena eta Akordio Akta denon artean zabaldu ziren. Hala ere, norbaitek falta baditu, Euskaltzaindira eska ditzake. Xehetasun lagungarri asko dago bi idazkiotan eta gaiok prestatzeko mesede egin dezake.

Erabakitzea euskaltzain osoen batzarreari dagokio eta botoka egin beharko da. Gauzak ondo egiteko, hobe izango da batzarre bakoitzera puntu bakar bat baizik ez ekartzea. Eta batzarrearen aurretik erabaki-proposamena, batzordeñoaren arduradunak izenpetua, euskaltzain oso guztiei bidaliko zaie, aitzinetik azter dezaten. Horretarako batzordeñoak garaiz egin beharko du bere lana, eta bere proposamena Arbietora Rikardo Badiolari bidaliko dio, honek euskaltzainei zabal diezaien.

Gehiegi eskatzea ote da Abenduko batzarrerako lehen puntua, hots, Hitz-hasierena, aurkeztea?

Jaunak: Euskaltzaindiari zuzenki dagokion eta euskararentzat ondorio-tsu den arazoan sartzen gara. Ea guztion artean buru ematen diogun, eta ez nolana, konplutuki baizik. Halabiz.